

KARABÜK
ÜNİVERSİTESİ

YATAY MİMARİ POLİTİKA RAPORU

KAPGEM Serisi - 9

HAZIRLAYANLAR

Prof. Dr. Hatice Selma ÇELİKİYAY

Doç Dr. Beyza ONUR

Dr. Öğr. Üyesi Fuat FİDAN

Dr. Ayşe Merve SARAÇOĞLU GEZER

Arş. Gör. Dr. Ece KAYA

YATAY MİMARİ POLİTİKA ÖNERİLERİ

YAZARLAR

Prof. Dr. Hatice Selma ÇELİK YAY ♦ Doç. Dr. Beyza ONUR ♦ Dr. Öğr. Üyesi Fuat FİDAN ♦ Arş. Gör. Dr. Ayşe Merve SARAÇOĞLU GEZER ♦ Arş. Gör. Dr. Ece KAYA

EDİTÖR

Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK

GRAFİK TASARIMI

Yaşar KURTTEPE

İrtibat

Karabük Üniversitesi

www.karabuk.edu.tr

Karabük Üniversitesi, Demir Çelik Kampüsü, Kılavuzlar Köyü Öte Karşı
Üniversite Kampüsü, Merkez/Karabük

444 0 478

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları Karabük Üniversitesine aittir.

Karabük Üniversitesi Yayınları

YAZARLAR

Hatice Selma ÇELİKYAY	ORCID: 0000-0001-7482-9901
Beyza ONUR	ORCID: 0000-0001-8246-9571
Fuat FİDAN	ORCID: 0000-0001-6603-3591
Ayşe Merve SARAÇOĞLU GEZER	ORCID: 0000-0001-6326-5151
Ece KAYA	ORCID: 0000-0003-3287-6958

EDİTÖR

Fatih KIRIŞIK	ORCID: 0000-0002-9663-7502
---------------	----------------------------

KÜTÜPHANE KARTI

Yatay Mimari Politika Önerileri

ÇELİKYAY, Hatice Selma – ONUR, Beyza –
Fidan, Fuat – SARAÇOĞLU GEZER, Ayşe Merve – Kaya, Ece
34 sayfa, Kaynakça var, Dizin yok.

Her hakkı saklıdır.

Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

Eserde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI – 146

E-ISBN: 978-625-93475-4-7

Aralık 2025

İÇİNDEKİLER	Error! Bookmark not defined.
GİRİŞ.....	1
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
Mimar Turgut Cansever’e göre “Yatay Mimari”	5
Yatay Mimariyi Destekleyen Argümanlar	7
Yatay Mimarinin Kent Mevzuatına Yansıması	10
TÜRKİYE’DE VE DÜNYA’DA KONUT YAPILANMASINA İLİŞKİN MEVCUT DURUM	12
Türkiye’nin Kentleşme Dinamiği, Mekânsal Yoğunluk Yapısı ve Yatay Mimari Gereksinimi	12
Dünya’da Yatay Mimari Eğilimi	17
YATAY MİMARİYE İLİŞKİN KENT PLANLAMASI VE TASARIM ÖNERİLERİ.....	19
Kent Planlama İlkeleri.....	20
Mimari Tasarım İlkeleri	21
SONUÇ	26
KAYNAKÇA	29

ÖN SÖZ

Gelişmiş ülkelerde kentleşme modeli temel olarak yatay mimariye dayanmaktadır. Yatay mimari topraktan, ağaçlardan, kentsel tarımdan, mahalle kültüründen kopmadan bir yaşam modeli sunmaktadır. Bu haliyle yatay mimari, müstakil bahçeli evler tasarımı olarak kabul edilmektedir.

Sayın Cumhurbaşkanımızın talimatlarıyla yatay mimari Türkiye’de bir devlet politikası olarak benimsenmiştir. Yatay mimariye geçilmesi konusunda yapılan bu önemli politika yeniliği, ülkemizin mimaride insan odaklı yeni bir aşamaya geçtiğinin önemli bir göstergesidir.

Bu çalışma; trafik, gürültü, otopark sorunu, depreme dayanıksız mimari, afetlere dirençsiz kentler, topluma yabancılaşma, içine kapanma, çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişimine uygun olmaması, suç ve bağımlılık oranlarının artması, mahremiyete uygun olmaması gibi son derece olumsuz sonuçlar doğuran dikey mimari yerine yatay mimariyi önermektedir. Türkiye özelinde yatay mimariye ihtiyaç bulunduğu gibi, kitapta dikkat çekici verilerle açıkça ortaya konulduğu üzere imkân da bulunmaktadır. Dünyada gelişmiş ülkelerde yatay mimari ortalaması yaklaşık yüzde 60 civarındadır. Türkiye’nin de yüzde 60’ının bahçeli müstakil evler şeklinde yatay mimariye geçmesi durumunda (ortak alanlarla birlikte) Türkiye yüzölçümünün binde 8’i büyüklüğünde olan Kırşehir ili kadar bir alan yeterli olacaktır. Görülmektedir ki yatay mimari sanıldığı kadar çok küçük bir alan kaplamaktadır.

Yatay mimarinin; sağlıklı ve dingin yaşam ortamı sunması, komşuluk ilişkilerinin gelişmesine ve mahalle kültürünün yaşatılmasına katkı vermesi, başta çocuklar olmak üzere toplumun apartman dairesine sıkışmadan bahçeli müstakil evlerde toprakla ve toprağın bereketiyle iç içe bir çevrede yaşayabilme imkânı kazanması, güvenli ve dirençli şehirlerin oluşturulması gibi birçok konuda Türkiye’ye önemli faydalar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Kamu Politikaları Araştırma ve Geliştirme Merkezi (KAPGEM) Kentleşme Politikaları Masası tarafından hazırlanan bu kitaba emeği geçen tüm yazarlarımıza teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK
Editör/KAPGEM Koordinatörü

GİRİŞ

Literatürde 21. yüzyıl, kentleşmenin tarihte görülmemiş bir hız ve ölçekte gerçekleşmesi nedeniyle “kentsel çağ” olarak nitelendirilmektedir (Gürboğa, 2024). Bu nitelendirmeyi somutlaştıran sayısal veriler, Dünya Bankası’na (2024) göre, 2022 itibarıyla dünya nüfusunun %56,8’inin kentlerde yaşadığını ve bu oranın yaklaşık 4,54 milyar kişinin kentsel alanlarda ikamet ettiğini gösterdiğini ortaya koymaktadır. 2050 yılına gelindiğinde dünya nüfusunun üçte ikisinin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmekte ve bu durum, yaklaşık 6000 yıllık kentleşme sürecinin tarihte eşi görülmemiş bir yoğunluğa ulaştığını gözler önüne sermektedir. Bu eğilim, insanlığın yüzyılın sonunda neredeyse tamamen “kentleşmiş bir tür” haline geleceğine işaret etmektedir (Wilson, 2024).

Türkiye’nin kentsel nüfusu 2002–2022 döneminde 44,2 milyondan 65,4 milyona yükselmiştir. Aynı dönemde kentsel nüfus oranı ise %66’dan 2023 yılında %77’ye çıkmıştır. 2023 yılı itibarıyla il ve ilçe merkezlerinde ikamet eden nüfus 80 milyon 7 bin 258 kişi olarak kaydedilmiştir (TÜİK, 2025a). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2024 yılı sonuçlarına göre nüfusun %93,4’ü il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Bu artış, ülkenin demografik yapısının belirgin biçimde kent ağırlıklı hâle geldiğini göstermektedir. Ayrıca bu dönemde bir milyonun üzerindeki kentsel aglomerasyon alanlarında yaşayanların payının %29,6’dan %38,1’e yükselmesi, kentleşmenin yalnızca niceliksel olarak artmakla kalmadığını mekânsal açıdan da büyük şehirlerin merkezlerinde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de kentleşme süreci giderek büyüyen metropoller etrafında şekillenmekte ve nüfus büyük ölçekli kentsel merkezlerde daha yoğun biçimde toplanmaktadır. 2050 yılına yönelik tahminler, Türkiye’de nüfusun yaklaşık %95’inin kentsel alanlarda ikamet edeceğini göstermektedir (ÇŞİDB, 2024). Bu nedenle, politika yapımında ve geleceğe dönük planlamalarda kentleşme ve kentlerin yönetimi öncelikli çalışma alanları arasında yer almalıdır.

Gelişmiş ülkelerde bahçeli müstakil konut yapılaşması yaygın olup gelişmişlik göstergesi olarak dikkat çekmektedir. Türkiye’de konut üretiminde yaygın olan apartman tipi çok katlı yapılaşmadan yatay mimariyi oluşturan müstakil bahçeli ev tipi yapılaşmaya geçilmesi hem insani yaşam için hem de kentleşmenin ortaya çıkardığı diğer sorunların ortadan kaldırılması açısından önemli bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir (Kırıışık ve Öztürk, 2021).

Büyük şehirlerde yaşam alanları giderek daralmakta ve belirli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. İş, sosyal ve kültürel hayatın merkezi konumundaki sınırlı bölgeler daha fazla talep görmektedir. Dikey mimari modelinde binada değişiklik yapmak daha zorken, yatay mimaride daha esnek bir tutumla katılımcı, ekolojik, sürdürülebilir değişiklikler yapmak daha kolaydır. Dikey mimari modelinde kat sayısı arttığı için asansör zorunluluğu nedeniyle daha fazla enerji tüketimine gidilmektedir. Yatay mimari ile doğal afetlerden meydana gelen hasarlar azaltılabilir. Dikey mimaride doğal afet önlemi için yüksek teknolojilerin kullanımı yapım maliyetini artırmaktadır. Buna rağmen arsa payı maliyeti düşmekte ve işçilik de ucuzlamaktadır. Ancak, dar alanlarda maksimum insanın barınması kentsel yoğunlaşmayı beraberinde getirmektedir. Merkezi alanda yeni yollar açmak daha zor hale gelmektedir ve buna bağlı olarak trafik ve otopark sorunu yaşanmakta, trafik kazaları artmaktadır. Trafik sorunu nedeniyle emek, işgücü ve zaman kaybı yaşanmaktadır. Ayrıca tüm bu sıkışıklıklara bağlı olarak yapıli çevre baskın hale gelmekte, kent silüeti de bozulmaktadır. Artan yapı stoğu karşısında kentin içindeki yeşil alan dokusu azalmaktadır. Ayrıca yapılaşmanın dikey konumda artmasıyla birlikte güneş ve rüzgâr faktöründen yararlanma olanakları da azalmaktadır. Gürültü düzeyi psikolojik eşiklerin üzerine çıkmaktadır. Suç ve şiddet oranları artmaktadır. Tüketim toplumuna neden olmaktadır. Depremlerde bina, can ve mal güvenliği sağlanamamaktadır. Yangın nedeniyle ölümler ve yaralanmalar artmaktadır. Su, elektrik, doğalgaz gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında zorluklar yaşanmaktadır. Güvenlik sorunları artmaktadır. Psikolojik rahatsızlıklar ve intiharlar artmaktadır. Çocuklar ve gençlere kültür aktarımı zorlaşmaktadır. Çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, erkekler gibi grupların hayatları zorlaşmaktadır. Toplumda yardımlaşma kültürü yok olmakta, ötekine saygı kültürü azalmaktadır. Nişan, düğün, cenaze, bayramlaşma, misafirlik gibi toplumsal törenler ve birliktelik etkinlikleri kaybolmaktadır. Komşuluk ilişkileri zayıflamakta, insanlar bireyselleşmekte ve yalnızlaşmakta, topraktan ve doğadan kopan bir toplum modeli belirlemektedir. Bu nedenle nüfusun, iş alanlarının geniş alana yayılması dikey mimari yerine yatay mimari modelinin uygulanması önem taşımaktadır.

20. yüzyıl başlarında E. Howard ve F.L. Wright bahçeşehir (garden city) ve yatay mimari modelini benimseyen önemli şehir plancısı ve mimarlardandır. Yatay mimariden kasıt; az katlı ve her ailenin kendine ait sağlıklı bir yaşam alanının olmasıdır. Yatay mimari sadece bir konut modeli değil aynı zamanda olumlu bir yaşam biçimini sunmaktadır. Yatay mimari modelinde, her bireyin ihtiyacına göre planlama yapılması daha kolaylaşmaktadır. Çok katlı dikey mimari modelinde bir bina içinde yer alan ortak mülkiyetler arasında çatışma ve sorun yaşama ihtimali artarken, yatay mimari modelinde bu ihtimal düşmektedir ve

bireylerin mekâna aidiyet hissi artmaktadır. Yatay mimari ile mahalle kültürü yeniden inşa edilerek komşuluk ilişkileri geliştirilebilir. Bu sayede, bireyler arasında yardımlaşma ve dayanışma artabilir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türkiye’de, kültürel miras değeri taşıyan şehirlerin yeterince korunamadığı düşüncesi, uzun süredir toplumda yaygın olarak dile getirilen bir görüştür. Özellikle İstanbul örneğinde olduğu gibi, birçok kentimiz, geçmişteki özgün ve hafızalarda yer etmiş görünümünden önemli ölçüde uzaklaşmıştır. Merkezi yönetim şehirlerde yaşanan bu olumsuz değişimin farkına varıldığını ve buna karşı yeni bir şehirleşme politikası geliştirildiğini açıklamıştır. Bu yeni yaklaşım “yatay mimari” adıyla tanımlanmıştır. Her ne kadar bu kavram, mimar Turgut Cansever’in benimsediği “yatay şehircilik” anlayışını çağırırsa da uygulama açısından ondan ayrılmaktadır. Cansever’in perspektifinde yatay şehircilik; 1-2 katlı müstakil evlerde, her ailenin kendine ait bir yaşam alanında, toprağa yakın bir şekilde hayatını sürdürmesini esas alan bir anlayıştır. Bu model sadece fiziksel bir yerleşim biçimi değil aynı zamanda belirli bir yaşam tarzının doğal bir yansıması olarak düşünülmüştür.

Dikey mimari, bina yüksekliği ya da kat sayısından bağımsız olarak, tek yapıda birden çok bağımsız mülkiyetin yer aldığı yapılaşma biçimini ifade eder (Akın, 2017). Buna karşılık yatay mimari, bir parsel üzerinde yalnızca bir ailenin yaşadığı, şehir planlamasında geniş alanlara yayılan, genellikle bir ya da iki katlı bahçeli evlerden oluşan yerleşim düzeni olarak tanımlanabilir (Düzenli, 2016). Bu kavramların net bir şekilde anlaşılmadığı bir zeminde, “şehirler dikey mi yoksa yatay mı olmalı?” şeklindeki tartışmalar belirsiz, tanımsız ve dolayısıyla verimsiz bir hâl alacaktır. Her ne kadar yatay mimari, ülkemizde son dönemlerde daha fazla gündeme gelmiş bir kavram olsa da şehirlerin nasıl yapılandırılması gerektiğine dair tartışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. 19. ve 20. yüzyılın şehir plancıları, hızlı nüfus artışıyla birlikte oluşan düzensiz ve sağlıklı kent koşullarına çözüm ararken, “ideal şehir nasıl inşa edilmelidir?” sorusu etrafında çeşitli fikirler ortaya koymuşlardır. Bu çerçevede tartışılan önemli konulardan biri de şehirlerin dikey yapılarla mı yoksa yatay yerleşimle mi şekillenmesi gerektiğidir.

Modern mimarlığın öncü figürlerinden Le Corbusier, projelerinde çoğunlukla yüksek yapılar kullanmış ve şehirlerin yeterince yoğun olmadığını savunmuştur. Ona göre eski yapıların yıkılarak yerlerine parkların ve geniş yolların arasında geometrik biçimde dizilmiş cam ve çelikten gökdelenlerin yapılması gerekmektedir (Corbusier, 1999). Le Corbusier açısından dikey yapılaşma hem arazi kullanımında tasarruf sağlar hem de metrekareye düşen insan sayısını sağlıklı biçimde artırır. Ayrıca işe ve eve ulaşım süresini azaltırken, daha fazla yeşil alan oluşturulmasına da olanak tanır. Le Corbusier’in bu bakış açısına karşı olarak Howard, Wright ve Bauer gibi isimler yatay şehirleşmeden yana tavır koymuşlardır. 19. yüzyıl şehir plancılarından Ebenezer Howard, “Yarının Bahçe Şehirleri” adlı tasarımıyla iki

katlı evlerin geniş yollarla birbirine bağlandığı bir model ortaya koymuş, böylece yatay yapılaşmayı savunmuştur (Howard, 2019). Bu “Bahçe Şehir” hayaliyle şehir yaşamının sunduğu imkânların, kırsal yaşamın doğallığı ve sağlığıyla buluşturulması amaçlanmıştır. Howard’a göre, nasıl ki insanlar gönüllü olarak köyden kente göç ettiyse, sağlıklı, plansız ve çok katlı kent yaşamından da yine kendi iradeleriyle uzaklaşacaklardır (Fishman, 2016).

Organik mimarlığın kurucularından Frank Lloyd Wright ise yüksek binalara karşı çıkarak, insanları “aynı kaba koymanın” hatalı bir yaklaşım olduğunu ileri sürmüştür. Wright’a göre, herkesin ihtiyaçları, zevkleri ve sorunları farklı olduğundan, konutların da kişiye özel olması gerekir. Bu nedenle onun ideal şehir vizyonu, geniş bir alana yayılan, doğayla uyum içinde inşa edilmiş müstakil evlere dayanır. Wright, her bireyin dört dönümden az olmamak şartıyla kendine ait bir arsaya sahip olduğu ve yarı zamanlı olarak çiftçilik yaptığı bir kent modeli geliştirmiştir (Fishman, 2016). Türkiye’de yatay mimarinin öncüsü kabul edilen Turgut Cansever de Wright’ın bu yaklaşımını desteklemiştir. Cansever’in şehircilik anlayışında, halka rağmen yapılan düzenlemeler değil, halkın bilgi ve irfanıyla kendi yaşam alanlarını oluşturması esas alınır. Devletin rolü ise bu süreci belirli standartlar çerçevesinde yönlendirmek ve denetlemektir.

Bauer’e (2020) göre ideal konut, her hanenin kendine ait bir bahçesinin bulunduğu küçük ev modelidir; bunun dışındaki barınma biçimleri ise onun gözünde birer talihsizlikten ibarettir. Bauer’in bu görüşleri, Cansever’in Osmanlı-İslam mimarisi ve mahalle yapısına dair vurguladığı prensiplerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu çalışmada, Cansever’in “ufki mimari” olarak adlandırdığı yatay yapılaşma anlayışının, yatay şehirleşme fikrinin bir ideal tipini oluşturduğu varsayılmaktadır. Ancak yalnızca kat sayısını sınırlandıran ve buna karşın yapıların arsa üzerinde kapladığı alanı artıran yaklaşımların, yatay mimariye atfedilen faydaları tam anlamıyla karşılayamayacağı öne sürülmektedir.

Mimar Turgut Cansever’e göre “Yatay Mimari”

Türkiye’de yatay mimari anlayışının öncüsü kabul edilen mimar-düşünür Turgut Cansever, doğrudan “yatay mimari” ya da “yatay yapılaşma” terimlerini kullanmamış, bunun yerine “ufkî kat mülkiyeti” ya da “yatay kat mülkiyeti” kavramlarını tercih etmiştir. Cansever’e göre yapıların dikey yönde yükselmesi yerine yatayda genişlemesi gereklidir. Ona göre, varlık sürekli bir dönüşüm ve hareket hâlinindedir; bu nedenle betonarme, çok katlı ve uzun ömürlü kalıcı yapılar bu dinamizmi engeller. Bu soruna karşı Cansever, iki ya da en fazla üç katlı, bahçeli ve avlulu, doğal ve yerel malzemelerle (ahşap, taş vb.) inşa edilen, ihtiyaçlara göre kolaylıkla genişletilebilecek esnek konutlar yapılmasını önermektedir.

Cansever (2014), bu yaklaşımı “ufkî yoğun yerleşme” olarak adlandırmış ve bu modelin sürdürülebilir, yaşanabilir, ekolojik, ekonomik ve toplumsal açıdan katılımcı bir yaşam çevresi sunduğunu ileri sürmüştür (Düzenli, 2016). Ona göre ufkî yerleşim, yalnızca bir kent planlama modeli değil; aynı zamanda bir yaşam biçimi ve dünya görüşüdür. Bu anlayışla insanların çevresine duyarlı hale gelebileceği, mimari değerlere sahip çıkabileceği ve edilgen seyirciler olmaktan kurtulabileceği savunulmaktadır (Cansever, 2016).

Cansever (2014), otuz katlı bir binaya bir aileyi yerleştirmenin, ona nerede yaşayacağını dayatmak anlamına geldiğini ve bu durumun bireyin çevresini algılayıp değerlendirme hakkını elinden aldığını düşünmektedir. Yüksek katlı yapılarda yaşamak, insanların hem birbirleriyle hem de doğayla olan bağlarını zayıflatır. Komşuluk ilişkileri, bu tür yapılarda yüzeysel ve teknokratik müdahalelerle şekillenen sığ ilişkilere dönüşür. Cansever ayrıca, yüksek beton bloklar arasında büyüyen çocukların doğayla ilişkilerini kaybettiğini, yaşlıların ise hayatlarının son dönemlerini estetik güzelliklerden mahrum geçirdiklerini dile getirmiştir (Ayvazoğlu, 2019). Bu nedenle ufkî yerleşim modelinin, komşuluk bağlarını güçlendireceği, dayanışma ve yardımlaşmayı teşvik edeceği, insanı dev beton yapılar arasında silinip gitmekten kurtaracağı düşünülmektedir.

Cansever, zorunlu durumlarda dahi yüksek katlı bina fikrine karşı çıkmıştır. Örneğin, kentlerin sınırlı araziye sahip olması nedeniyle yapıların dikeyde yükselmesi gerektiğini savunan İtalyan mimar Paolo Soleri'nin geliştirdiği ve 100 katlı binaları içeren “tutumlu kent” projesini sert bir dille eleştirmiştir. Cansever’e göre, nüfus sorununa çözüm üretmek adına insanları üst üste yığmak, insanı teknolojiye kurban etmektir (Ayvazoğlu, 2019). Cansever’e göre bir şehrin yalnızca ekonomik olması yeterli değildir; aynı zamanda estetik açıdan güzel olması ve içinde yaşayan bireylerin düşüncelerini, ihtiyaçlarını yansıtması da gerekir. Ancak yüksek katlı apartmanlar bu anlamda büyük bir engel barındırır. Çünkü bu yapılarda yaşayanlar, evlerinin biçimini değiştirmek isteseler bile buna imkân yoktur; yalnızca mobilyalarını değiştirebilirler ve çoğu zaman bununla yetinmek zorunda kaldıklarının farkında bile değildirler (Cansever, 2014). Cansever’e göre, eğer yatay yoğunlukta şehirler kurulmuş olsaydı, dikey yapılarda kullanılan asansörlerin hem sağlıksız havası solunmaz hem bu sistemleri çalıştırmak için harcanan enerji tasarruf edilir, hem de insanlar işe yürüyerek gidip egzoz dumanına maruz kalmadıkları için sağlık giderleri azalır (Ayvazoğlu, 2019). Bu nedenle Cansever’e göre dikey yapılaşma, insanları sağlıklı kalabilmek için spor salonlarına ve hastanelere gitmeye mecbur bırakan, yaşanması gereken güzelliklere ayrılacak zamanı çalan ve yaşam maliyetini artıran bir sistemdir. Bu koşullar altındaki bir kente “tutumlu” demek anlamını yitirir. Ona göre tutumlu şehir; içerisinde sosyal hayatın gereksinimlerini karşılayan tüm olanakları barındıran, katılımcı,

sürdürülebilir ve adil bir yerleşim alanıdır. Dolayısıyla Cansever'in şehir vizyonunda mesele, yapıların yüksekliği değil, tıpkı Osmanlı mahallelerinde olduğu gibi bireylerin ihtiyaçlarını kendi çevresinden karşılayabildiği, bütünleşmiş bir yaşam alanı oluşturmaktır.

Ayrıca Cansever'in konuta bakışı birey eksenli değil, aile merkezlidir. Bu sebeple, bireysel ve modern bir yaşamı çağrıştıran “konut” kelimesi yerine, kolektif yaşamı ifade eden “ev” kavramını tercih etmiştir. Cansever'e göre ev; ticarileşmemiş, doğayla uyumlu, aile mahremiyetini koruyan ve zamanla değişen ihtiyaçlara cevap verebilecek esneklikte olmalıdır. Bu nedenle onun yatay yapılaşmaya verdiği destek, koşulsuz ve soyut bir yaklaşım değil; belirli ölçütler ve bağlamlara dayalıdır. Örneğin; az katlı olsa bile birden çok ailenin yaşadığı, yeterli yeşil alanı olmayan, bireylerin özgürce kullanım sağlayamadığı yapılar Cansever'in ev anlayışına uygun değildir.

Yatay Mimariyi Destekleyen Argümanlar

Toprakla Temasın Artması: Yatay yapılaşmanın savunulmasında öne çıkan gerekçelerden biri, bireylerin toprakla daha fazla temas kurabilmesidir. Balkonla sınırlı kalmak yerine, kullanıcıların doğrudan bahçe ile etkileşim kurabildiği bir yaşam biçimi, özellikle Amerika gibi ülkelerde banliyö yaşamının yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Ayvazoğlu, 2019; Cansever, 2014). Ancak bu avantaj, her yatay yapı modelinde kendiliğinden ortaya çıkmaz. Kentsel planlamanın yetersiz olduğu bölgelerde küçük parsellerde inşa edilen tek katlı yapılar, bazen bahçelerin bile betonla kaplanmasına yol açmakta ve toprakla temas imkânını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, yapının fiziksel olarak alçak olması, tek başına bahçe kültürünün geliştiği ya da toprağa yakın bir yaşam biçimi sunulduğu anlamına gelmemekle birlikte kent planlama ile desteklenen bahçeli konut alanları, hanehalkına kentsel tarım olanakları, meyve bahçeleri, çocuk oyun alanları ya da maliklerinin yaşam biçimi ve kullanım tercihlerine göre peyzaj planlaması ve tasarımı yapılabilecek alanlar sunar.

Daha Sakin ve Huzurlu Bir Ortam: Dikey mimarinin bireyde yalnızlık ve soyutlanmışlık duygusu yarattığına dair görüşler yaygındır. Buna karşılık, yatay mimaride doğayla doğrudan temasın sağlanması, bireylere daha huzurlu bir yaşam ortamı sunabilir (Ökten, 2019). Ancak bu sav, yatay yapıların otomatik olarak sosyal izolasyonu ortadan kaldırdığı varsayımına dayanır. Oysa izole yaşam biçiminin kaynağı sadece yapı yüksekliği değildir; bireylerin modern yaşamda giderek artan bireyciliği, pragmatizmi ve duygusal mesafe alışkanlığı da bu süreci etkiler. Nitekim Simmel'in 20. yüzyıl başlarında Berlin gözlemleri de metropol insanının akılcı ve ilgisiz bir tavır geliştirdiğini ortaya koymuştur

(Simmel, 1970). Yani mesele yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda kültürel olmakla birlikte mekânsal planlama ve tasarımlar toplumun yaşam biçimini ve mekân kullanım alışkanlığını önemli derecede etkilediğinden dolayı yatay mimari tasarımların yaygın olduğu müstakil bahçeli konut alanları sakin ve huzurlu bir ortam sunar.

Komşuluk İlişkilerinin Güçlenmesi: Yatay yerleşim biçimlerinin savunulmasında en güçlü argümanlardan biri, komşuluk ilişkilerinin gelişmesine olanak tanımasıdır. Az sayıda hane içeren yatay yapılar, insanların birbirlerini tanımalarını kolaylaştırarak mahalle kültürünü yeniden canlandırabilir (Düzenli, 2016). Ancak bu görüşe karşılık, şehir hayatının getirdiği özgürlük alanlarının ve mahremiyet taleplerinin, apartman yaşantısını bazı bireyler için daha cazip hale getirdiği de unutulmamalıdır. Özellikle Batı toplumlarında müstakil ev talebi, komşuluk ilişkilerini güçlendirmekten çok, fazla sosyal temaslardan kaçınma isteğiyle ilişkilidir. Cansever ise bu konuda farklı bir yaklaşım sergileyerek, İslami mahalle kültürünün taşıdığı değerlerin –yardımlaşma, dayanışma, komşuluk– yeniden canlandırılması gerektiğini düşünmüş ve yatay mimariyi bu değerlerin taşıyıcısı olarak görmüştür (Şentürk, 2018). Geleneksel mimariyi temsil eden konutların bulunduğu tarihi kent dokularında mahalle kültürünün taşıdığı değerler halen yaşamaktadır.

Deprem Etkisini Azaltma Potansiyeli: Yatay mimarinin savunulduğu bir diğer önemli alan ise jeolojik afetlere karşı sunduğu güvenlik avantajıdır. Yüksek binaların depreme dayanıklı hale getirilmesi için ileri mühendislik teknikleri ve yüksek maliyetler gerekmektedir. Buna karşın, daha az katlı yapılar, özellikle uygun malzeme ve tasarımla inşa edildiklerinde, sarsıntılara karşı daha az risk taşır (Ayvazoğlu, 2019; Cansever, 2014). Az katlı yapılar, yükseklikleri ve dengeli ağırlık dağılımları sayesinde sismik aktivite sırasında doğal olarak daha dayanıklıdır. Yatay model kullanılarak depreme dayanıklı yapılar inşa etmek, çökme veya ciddi hasar riskini önemli ölçüde azaltır. Bu hususlar depreme dayanıklı binalarda yatay mimariyi önemli bir özellik olarak öne çıkarmaktadır. İster alçak katlı bir apartman binası ister bir müstakil ev olsun, enerji emici malzemeler ve gelişmiş taban izolasyon sistemleri gibi unsurlar her depreme dayanıklı binaların inşası için hayati önem taşır. Türkiye gibi deprem kuşağında yer alan ülkelerde, yüksek katlı yapıların oluşturduğu riskler geçmiş deneyimlerle sabittir. Cansever, bu gerçeklikten hareketle, Osmanlı şehirlerinde kullanılan hafif ve az katlı yapı modellerine dönüşü savunmuş, özellikle ahşap ve çelik gibi esnek malzemelerle inşa edilecek yapıların kentsel dayanıklılığı artıracığını ifade etmiştir (Cansever, 2002).

Birey ve İhtiyaç Odaklılık: Yatay mimarinin en önemli avantajlarından biri, konutların bireysel ihtiyaçlara göre tasarlanabilmesidir. Bu tür bir tasarım, özellikle kişiye özel çözümler sunarak ev sahiplerinin gereksinimlerine daha uygun yaşam alanları

oluşturulmasına olanak tanır (Ayvazoğlu, 2019; Cansever, 2010; Düzenli, 2016). Ancak bu avantajın gerçekten geçerli olabilmesi için, tek tip bir site yerine, Cansever'in önerdiği gibi özgün, karakter sahibi yapılar inşa edilmelidir. Ayrıca, ev sahiplerinin ihtiyaçlarına göre seçim yapabilmeleri için, yapılar çevreye uyumlu şekilde yerleştirilmeli; estetik, mahremiyet, havalandırma, ışık alma gibi faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Cansever'in de vurguladığı gibi, mevcut imar düzenlemeleri, insanları benzer şekilde dizilmiş konutlara zorlamakta ve bu da hem manzara hem de mahremiyetin ihlaline neden olmaktadır (Cansever, 2010). Bunun yanı sıra, kent içinde müstakil bir ev sahibi olmak, ciddi bir ekonomik yük gerektirir. Bu da yatay mimarinin uygulanabilirliğini zorlaştıran bir faktördür. Cansever, Osmanlı dönemindeki vakıflar aracılığıyla elde edilen rantların kente yeniden kazandırılmasından bahsederek, şehirlerin yalnızca rant sağlamak için değil, insan odaklı olarak planlanması gerektiğini savunmuştur (Can ve Doğan, 2019).

Tarihi Silueti Koruması: Yatay mimarinin sağladığı en belirgin avantajlardan biri de tarihi siluetin korunabilmesidir. Yüksek binalar, tarihi yapılarla iç içe yerleştirildiğinde, bu yapılar arasındaki görsel uyumu bozar ve tarihi dokuyu gölge altına alır (Can ve Doğan, 2019). Özellikle, tarihi bölgelerde yüksek yapılar kentin özgün karakterini ve umumi manzarasını olumsuz etkiler. İstanbul, Bursa ve Edirne gibi şehirler, bu tür özensiz yapılaşmalar nedeniyle Osmanlı kenti kimliğini kaybetmiştir. Bu sebeple, Cansever (2010), bu bölgelerin korunmasını, orijinaline uygun restorasyonlarla ve kaybolan eserlerin yeniden inşasıyla sınırlı tutarak, yeni yapıların farklı alanlarda yapılması gerektiğini savunmuştur. Özellikle Bursa için yaptığı tespitler önemlidir (Cansever, 2010).

Mahremiyet: Müstakil ve bahçeli evler, çok katlı yapılara kıyasla genellikle daha iyi mahremiyet sağlar (Ayvazoğlu, 2019; Can ve Doğan, 2019; Cansever, 2010; Düzenli, 2016). Ancak bu durum yalnızca bahçelerin büyük olduğu evlerde geçerlidir. Türkiye'de site tarzı yapılarda, ikiz veya bağımsız konutlar genellikle birbirine çok yakın inşa edilmekte ve kişisel alanlar sınırlıdır. Oysa geniş alanlarda inşa edilen müstakil evler mahremiyet açısından üstün olabilir. Kırsal alanlardaki geniş bahçeli müstakil evler dışında kentsel alanlarda bu tür evler genellikle üst gelir grubundaki kişiler tarafından tercih edilmektedir.

İyi Işık Alması: Yüksek katlı binalar, kendi gölgeleri nedeniyle yaşam alanlarını karartabilir ve hava dolaşımını engelleyebilir (Ayvazoğlu, 2019). Bu durum, özellikle alt katlarda gölgeli alanlar yaratabilir. Ancak müstakil evlerde, evlerin birbirine yakın mesafede yer alması durumunda bile, daha iyi ışık alacak şekilde düzenleme yapılabilir. Binaların yatayda genişlemesi, mimarların doğal ışıktan yararlanmalarına, havalandırmayı

iyileştirmelerine, çatı bahçeleri ve ortak avlular gibi yeşil alanlar yaratmalarına da olanak tanır.

Yatay Mimarinin Kent Mevzuatına Yansıması

Yatay mimarinin önünü açan ilk yasal düzenleme 3 Temmuz 2017 tarihinde yürürlüğe giren Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği olmuştur. Daha sonra 23 Temmuz 2019'da yayımlanan 11. Kalkınma Planında; şehirleşmede ve kentsel dönüşüm süreçlerinde yatay mimarinin esas alınacağı ifade edilmiştir. Kalkınma planı doğrudan uygulanabilir bir yasal düzenleme olmasa da politika yapıcılar için güçlü bir rehber belgesidir.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği: 3 Temmuz 2017'de yürürlüğe giren Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, önceki yönetmeliği yürürlükten kaldırmış ve yatay mimariyi teşvik eden düzenlemeler getirmiştir. Bu yönetmelikte, binaların oturduğu alanın büyüklüğü ile ilgili kurallar değiştirilmiş ve yatay büyüme teşvik edilmiştir. Örneğin, %40 taban alanı katsayısı (TAKS) ile 400 metrekarelik bir arsaya 160 metrekarelik bir konut yapılabilirken, %60 TAKS ile aynı alana 240 metrekarelik bir konut yapılabilir. Bu düzenleme, yatay mimariyi yasal olarak desteklemiş ve yapıların daha geniş alanda inşa edilmesine olanak tanımıştır. Ancak bu düzenlemeyle birlikte, yapılaşmanın artması ve yeşil alanlar, otoparklar gibi açık alanların azalması gibi olumsuz etkiler de doğabilecektir.

Kalkınma Planı: On birinci Kalkınma Planı, 23 Temmuz 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve 2019-2023 yıllarını kapsamaktadır. Bu plan, önceki 10 kalkınma planından farklı olarak, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (CSBB) ve Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Planda, "Yaşanabilir Şehirler, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında, kentleşme ve çevreye dair önemli perspektifler sunulmaktadır. Planın 679 ve 679.1 numaralı maddeleri, doğrudan yatay mimariyi ele alır: "679. Şehirleşmede yatay mimari esas alınacak; kentsel ortak yaşamı, aidiyet duygusunu, mahalle kültürünü ve kent bilincini güçlendirecek stratejiler ve uygulamalar yaygınlaştırılacaktır. 679.1. İnsan odaklı yatay mimari örnekleri belirlenecek ve bunlar üzerinde bir değerlendirme raporu hazırlanacaktır." (CSBB, 2019). Ayrıca, planın "Kentsel Dönüşüm" bölümünde, dönüşüm süreçlerinin yatay mimari anlayışına göre yapılacağı vurgulanmaktadır: "690. Kentsel dönüşüm, yatay mimari anlayışına dayanarak, yaşam kalitesini artırmayı ve kentlilik bilincini güçlendirmeyi amaçlayan stratejilerle, tarihi merkezlerin yenilenmesini içerecek şekilde gerçekleştirilecektir." (CSBB, 2019).

Kent merkezlerinde yapılacak kentsel dönüşüm projelerinde yatay mimarinin öncelikli olarak tercih edileceği belirtilmiştir. Bu yaklaşım, özellikle Bursa Doğan Bey Mahallesi örneğinde olduğu gibi, kent tarihi dokusuna uymayan çok katlı projelere karşı

yapılan eleştirilerin dikkate alındığını gösteriyor. Kent merkezleri, tarihi yapılarla ve dolayısıyla kent kimliğiyle özdeşleşmiş bölgeler olduğu için, bu alanların yeni, uyumsuz binalarla işgal edilmemesi son derece önemlidir. Cansever'in (2010) önerisi doğrultusunda, tarihi kent merkezlerinde yeni yapılaşmaya izin verilmemeli, bu alanlar mümkün olduğunca orijinal halleriyle korunarak birer açık hava müzesi gibi muhafaza edilmelidir. Bu şekilde, bu bölgeler insanlık tarihinin ortak mirası olarak korunmalıdır.

TÜRKİYE’DE VE DÜNYA’DA KONUT YAPILANMASINA İLİŞKİN MEVCUT DURUM

Türkiye’nin Kentleşme Dinamiği, Mekânsal Yoğunluk Yapısı ve Yatay Mimari Gereksinimi

Türkiye’nin nüfus yapısı, son yüzyılda kır ağırlıklı bir toplumdaki neredeyse bütünüyle kentsel bir yapıya evrilmiştir. TÜİK’in ADNKS ve genel nüfus sayımı verilerine göre 1927’de il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların toplam nüfus içindeki payı %24,2 iken, 2024 yılında bu oran %93,4’e yükselmiştir (TÜİK, 2025a). 2024 itibarıyla 85,6 milyonluk toplam nüfusun 80 milyon 7 bin 258’i kentlerde ikamet etmekte, kırsal yerleşimlerin nüfusu ise 5,6 milyon kişi ile toplam nüfusun yalnızca %6,6’sını oluşturmaktadır (TÜİK, 2025a). Ayrıca 2024 yılı verilerine göre ülke genelinde nüfus yoğunluğu 1 km²’de ortalama 111 kişi düzeyine ulaşmıştır (TÜİK, 2025b). Bu gösterge, demografik baskının temel olarak kentsel alanlarda biriktiğini göstermektedir. Bu genel eğilime ek olarak 2023–2024 dönemine ilişkin veriler kentleşme sürecinin devam ettiğini göstermektedir; 2023 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların toplam nüfus içindeki payı %93,0 iken 2024 yılında bu oran %93,4’e yükselmiştir (TÜİK, 2025a). Kırsal nüfus ise 5 milyon 973 binden 5 milyon 657 bine gerileyerek mutlak olarak da azalmaya devam etmiştir. Bu veriler, Türkiye’de nüfus artışının büyük ölçüde kentsel alanlarda yoğunlaştığını, kırsal alanların ise hem göç hem de doğal artış bağlamında gerileme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

2022 yılında Mekânsal Adres Kayıt Sistemi (MAKS) temelli “yoğun kent – orta yoğun kent – kır” sınıflamasına geçilmesi, Türkiye’nin fiili yerleşim ve mekânsal yoğunluk yapısını idari sınıflandırmalardan çok daha doğru biçimde görünür kılmıştır. Bu yeni sınıflamaya göre ülke nüfusunun %67,9’u yoğun kent niteliğindeki yerleşimlerde yaşamaktadır. Türkiye toplam yüzölçümünün yalnızca %1,6’sını oluşturan bu yoğun kent alanlarında 31 Aralık 2022 itibarıyla 57 milyon 934 bin 583 kişi ikamet etmektedir; bu da nüfusun yaklaşık üçte ikisinin son derece sınırlı bir mekânsal alanda yoğunlaştığını göstermektedir (TÜİK, 2023). Buna karşılık kır olarak sınıflandırılan yerleşim yerleri ülke yüzölçümünün %93,5’ini kaplamasına rağmen toplam nüfusun sadece %17,3’üne ev sahipliği yapmaktadır. Orta yoğun kent kategorisinde ise ülke yüzölçümünün %4,9’una denk gelen alanlarda nüfusun %14,8’i yaşamaktadır (TÜİK, 2023). Bu veriler, Türkiye’nin yalnızca yüksek kentleşme oranına sahip bir ülke olmadığını, aynı zamanda nüfusun büyük çoğunluğunun ülke yüzölçümünün küçük bir bölümünde yoğunlaştığını, kentlerin ise kendi içinde yüksek yoğunluklu yerleşim örüntülerine sahip olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bu verilere göre %93'ü bulan il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranının ötesine geçerek, Türkiye'de nüfusun %67,9'unun ülke yüzölçümünün yalnızca %1,6'sını oluşturan yoğun kent alanlarında toplandığını göstermektedir. Bu durum, kentsel yerleşimlerin ülke yüzölçümünün son derece sınırlı bir bölümünde yoğunlaştığını ve mekânsal olarak son derece yüksek yoğunluklu bir yapıya sahip olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Türkiye'de nüfusun bu derece yoğun bir biçimde sınırlı kentsel alanlarda toplanması, yerleşim dokusunun niteliğini ve mevcut konut stokunun özelliklerini değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Çünkü kentsel nüfusun bu ölçekte yoğunlaştığı bir ülkede konut üretimindeki eğilimlerin -özellikle dikey ve yatay yapılaşma tercihleri ile bina yaşları arasındaki dağılımın- sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi ve afet riski gibi çok sayıda önemli açıdan kritik etkileri bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin kentleşme biçimi ile konut stokunun yapısal özellikleri birlikte ele alınmalı, mevcut konut yapısının ne ölçüde yatay ya da dikey bir gelişme örüntüsü sunduğu somut veriler üzerinden değerlendirilmelidir. Bu çerçevede TÜİK'in 2021 yılı hane halkı ve bina özelliklerine ilişkin verileri, konut stoku yapısını ayrıntılı biçimde incelemek ve Türkiye'deki yapılaşma eğilimlerini daha somut bir zemin üzerinden tartışmak için önemli bir başlangıç noktası sunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye'nin kentleşme dinamiği.

	İSTANBUL	ANKARA	TOPLAM
--	----------	--------	--------

Hane halkı sayısı		4.755.086	1.874.093	25.329.833
Ortalama kat sayısı		6,9	7,1	5,0
Bina kat sayısı (%)	2,1	5,8	3,1	11,7
	3,7	24,8	4,0	17,3
	6,2	12,3	3,4	11,3
	10,2	11,5	6,4	10,7
	22,9	20,4	24,2	14,4
	54,9	25,3	59,0	34,4

Çizelge 1. İstanbul, Ankara ve Türkiye’deki ikamet edilen binanın kat sayısına göre hane halkı sayısı ve oranı (TÜİK, 2021d; TÜİK, 2021e).

2021 yılı TÜİK verilerine göre hane halklarının %11,7’si 1 katlı, %17,3’ü 2 katlı, %11,3’ü ise 3 katlı binalarda ikamet etmektedir (Çizelge 1). Dolayısıyla toplamda %40,3’lük bir kesim, yatay mimari kapsamında değerlendirilebilecek 3 kat ve daha az katlı yapılarda yaşamaktadır. Buna karşılık 4 kat ve üzeri binalarda yaşayan hanelerin oranı %59,7’ye ulaşmakta olup bu durum Türkiye’de dikey yapılaşmanın ağırlık kazandığını göstermektedir. Özellikle 5, 6 ve 10 kat ve üzeri binalarda yaşayan hane halklarının yüksek oranları, yapı stokunun giderek daha fazla çok katlı konutlar üzerine kurulduğunu ortaya koymaktadır. Bu dağılım, Türkiye’deki kentleşme modelinin, özellikle büyükşehirlerde yoğunluk artışı ve arsa maliyetlerinin etkisiyle dikey mimariye yöneldiğine işaret etmektedir.

Yatay mimaride 3 kat ve daha az katlı yapıların hâlen %40’ın üzerinde bir oranla temsil edilmesi, bu yapı biçiminin tamamen kaybolmadığını ve yeniden planlamaya açık bir alan sunduğunu göstermektedir. Yatay mimari yalnızca estetik ve kültürel değerler açısından değil aynı zamanda afet riski, sosyal etkileşim, mahalle kültürü, yaşlı ve çocuk dostu çevreler gibi birçok açıdan yaşanabilir kentler için önemli bir model sunmaktadır. Türkiye gibi deprem riski yüksek bir ülkede dikey yapılaşmanın yarattığı fiziksel ve sosyal kırılganlıklar göz önünde bulundurulduğunda, yapılaşmaya dair kentsel politikaların yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Özellikle küçük ve orta ölçekli şehirlerde, yeni gelişme alanlarında yatay yapılaşmanın teşvik edilmesi, sürdürülebilir kentleşme açısından stratejik bir öncelik olarak değerlendirilmelidir.

Kentsel nüfusun hem sayısal olarak artması hem de çoğunlukla kent merkezlerinde yoğunlaşması, kullanılan konut politikalarının yalnızca arz miktarına odaklanan yaklaşımın ötesine geçmesini; yaşanabilirlik, dayanıklılık, sürdürülebilirlik ve afet riskine duyarlılık gibi niteliksel ölçütlere dayalı biçimde yeniden tasarlanmasını gerektirmektedir (Şekil 2). Bu çerçevede yüksek katlı, yoğun ve dikey büyüme modelinin oluşturduğu altyapı yükü, ulaşım baskısı, yeşil alan kaybı ve afet kırılganlığı gibi sorunlar, nüfusun büyük kısmını yoğun

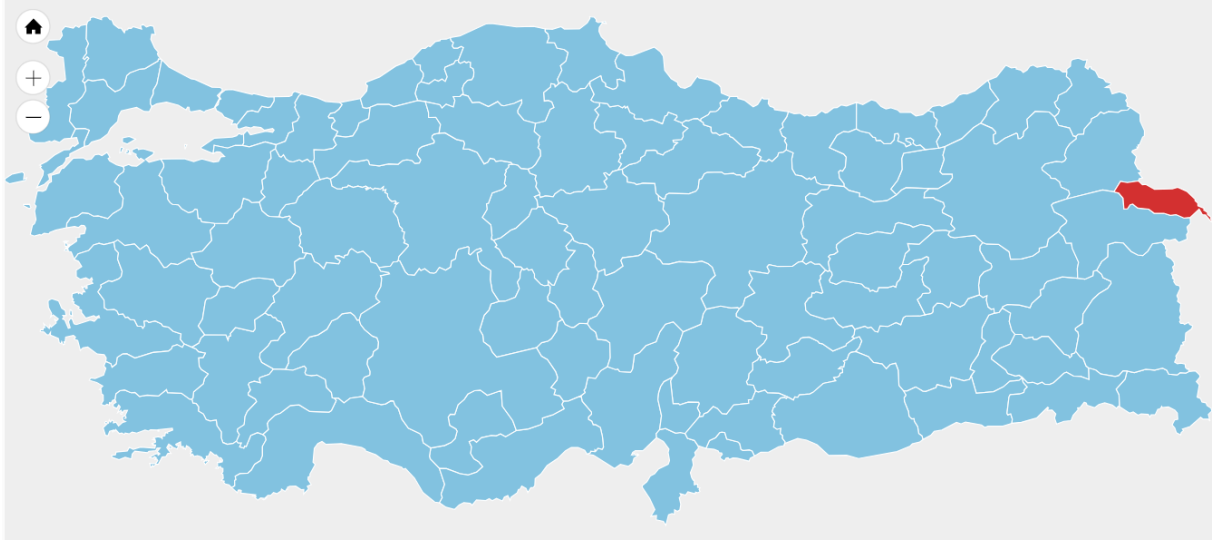
kentler çevresinde barındıran Türkiye açısından daha da görünür hale gelmiştir. Dolayısıyla mevcut kentleşme verileri, kentleşme eğilimi, mekânsal yoğunluk sınıflandırması bir arada değerlendirildiğinde, konut politikalarında yatay mimariye yönelme gerekliliği, kentsel ve çevresel sürdürülebilirlik açısından temel bir dönüşüm ihtiyacı olarak ortaya çıkmaktadır. Daha az katlı, daha yeşil altyapıya sahip, afet dayanıklılığı yüksek ve insan ölçeğinde kentsel tasarım ilkeleriyle şekillenen yerleşim modelleri, Türkiye açısından temel bir gereklilik oluşturmaktadır.

Şekil 2. Türkiye'nin yapı stoku.

TÜİK verilerine göre 2024 yılı hanehalkı sayısı 26.599.261 iken, Adrese Dayalı

Nüfus Kayıt sonuçlarına göre ülkenin nüfusu ise 85.664.944 kişidir. Kişi başına düşen konut alanı 35-40 m², bir aileye düşen konut alanı da 100-150 m² olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle hem hanehalkı sayısı hem de ülke nüfusu üzerinden değerlendirme yapıldığında, sadece tek katlı evlerde yaşandığında, toplam konut alanı 2.660-3.990 km² olarak bulunmaktadır. Bu da tüm ülkenin konut ihtiyacının, 3.664 km² yüzölçümüne sahip Iğdır ili kadar yer kaplayacağını göstermektedir (Şekil 3). Iğdır ili Türkiye yüzölçümünün % 0,46'sı kadardır.

Şekil 3. Iğdır ili (Harita Genel Müdürlüğü, 2025).

TÜİK verilerine göre 2024 yılı hanehalkı büyüklüğü 3,11 olarak tespit edilmiştir. 27.544.998 hane sayısı üzerinden hane başına 300 m² bahçeli ev alanı (100 m² ev+200 m² bahçe) varsayımına göre toplam 8.263.499.421 m² alan kaplar. Tüm nüfus iki katlı bahçeli evlerde yaşadığında, bahçeli ev alanları toplamı 8.263,5 km² olarak bulunmaktadır. Bu da 8.196 km² yüzölçümüne sahip Muş ilinden biraz fazla yer kaplayacağını göstermektedir (Şekil 4). Muş ili Türkiye yüzölçümünün %1,1'ini kaplamaktadır.

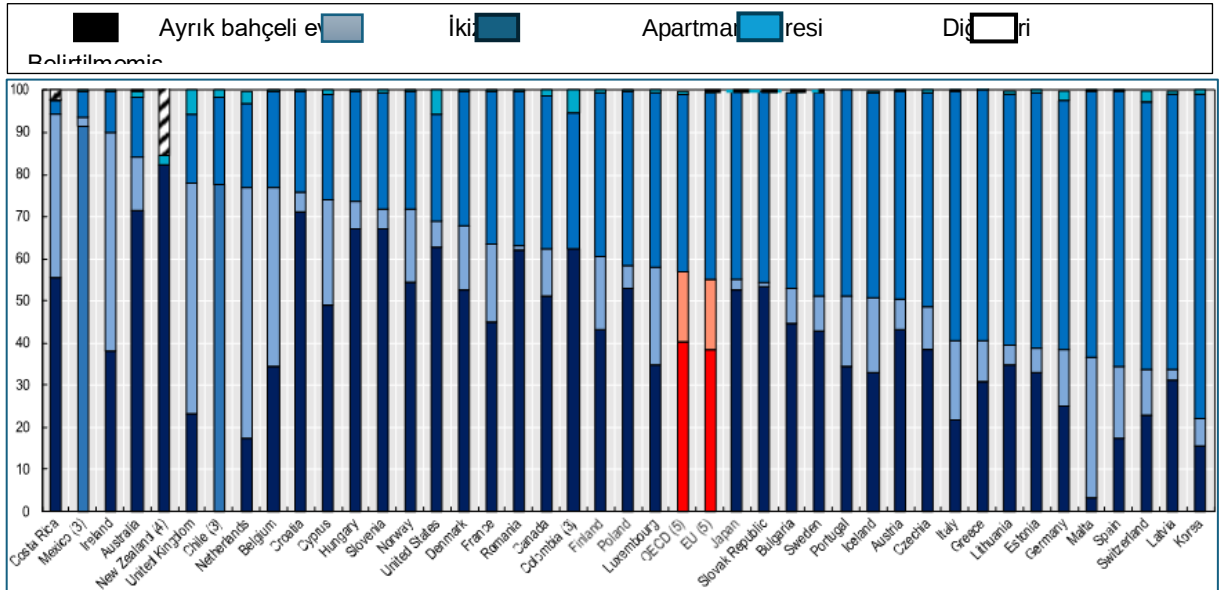
Şekil 4. Muş ili (Harita Genel Müdürlüğü, 2025).

Türkiye'nin yüzölçümü 783.562 km²'dir. Tüm ülke nüfusu müstakil evlerde yaşarsa, müstakil evlerin ve ayrıca bahçeleriyle birlikte kaplayacakları alanlara ilişkin Iğdır ve Muş örnekleri göstermektedir ki; ülkemizdeki arazi varlığının insan dostu, ekolojik, ergonomik, depreme dayanıklı yatay mimari tasarımların yaygınlaşmasını sağlayacak şekilde planlanabileceği kuşkusuzdur.

Dünya’da Yatay Mimari Eğilimi

OECD ve AB ülkelerindeki toplam dolu konut stoğu içindeki farklı konut tiplerinin dağılımına ilişkin mevcut veriler Çizelge 2’de sunulmaktadır. Bu çizelgede müstakil ev, ikiz ev, daire/apartman ve diğerleri olmak üzere dört tip konut yer almaktadır:

- Müstakil evler, başka bir üniteyle ortak duvarı olmayan konutları ifade eder. Tipik olarak, bu her tarafında açık alan bulunan tek ailelik bir konut birimidir.
- İkiz evler, en az bir duvarı paylaşan veya (ikiden fazla) bitişik konut sırasını ifade eder. Bunlar, dubleks, sıralı, apartman dairesi, sıra ev veya şehir evlerinde olabilir ve genel olarak her konut biriminin kendi ayrı girişi vardır.
- Daireler/apartmanlar, binadaki diğer birimlerle bazı iç mekanları veya bakım ve diğer hizmetleri paylaşan bir binadaki konut birimlerini ifade eder. Bu binalarda, koridorlar, giriş holleri, merdivenler ve diğer ortak alanlar genellikle ortak olarak kullanılır. Bu kategori, bazı ülkelerde "apartman dairesi" olarak daha iyi bilinir.
- Diğerleri, yukarıdaki kategorilerde yer almayan diğer tüm konut türlerini ifade eder. En yaygın olarak, bunlar karavanlar, prefabrik evler ve yüzen evler gibi mobil evlerdir, ancak bazen kreşleri ve barakaları da içerirler.

Çizelge 2. OECD ve AB ülkelerinde konut türüne göre konut stoğu (OECD, 2024).

Çizelge 2’de sunulan konut stoku verileri 2024 yılına ilişkin olup Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri’ne ait konut stokuna ilişkin veriler 2023 yılına aittir; Avustralya, Letonya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, İsviçre ve Birleşik Krallık’a ait veriler 2021 yılına aittir; Meksika ve Norveç’e ait veriler 2020 yılına aittir; İzlanda’ya ait veriler ise 2018 yılına aittir (OECD, 2024).

OECD ve AB genelinde konut tiplerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır (Çizelge 2). 30 ülkede müstakil veya yarı müstakil evler en yaygın konut tipidir, 10 ülkede ise apartman daireleri konutların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Müstakil evlerin payı Şili, Kosta Rika, İrlanda, Yeni Zelanda ve Meksika’da en yüksektir ve tüm konutların %90’ından fazlasını temsil etmektedir. Buna karşılık, Kore’de konutların %75’inden fazlası apartman dairesi olup, müstakil evler toplam stokun sadece %22’sini temsil etmektedir (OECD, 2024).

Müstakil evler (örneğin, tek aileli evler) 20 ülkede baskın konut tipidir. Yeni Zeland, toplam konut stokunun %83’ü ile en büyük paya sahip olup, onu Avustralya, Şili, Hırvatistan, Macaristan ve Slovenya takip etmektedir; bu ülkelerde toplam stokun en az üçte ikisi müstakil konutlardır. Kolombiya, Romanya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde müstakil evler toplam konut stokunun yaklaşık üçte ikisini oluşturmaktadır. Buna karşılık, müstakil evler Estonya, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İtalya, Letonya, Lüksemburg, İsviçre ve Birleşik Krallık’ta çok daha az yaygındır ve stokun beşte birinden üçte birine kadarını oluşturmaktadır. Bu arada, müstakil konutlar Hollanda’da (%17), İspanya’da (%18), Kore’de (%15) ve Malta’da (%3) daha düşük orandadır (OECD, 2024).

İkiz evler (bazen sıra evler olarak da bilinir) İrlanda, Hollanda ve Birleşik Krallık’ta yaygındır ve tüm konutların en az yarısını oluşturmaktadır. İkiz evler Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çekya, Estonya, Yunanistan, Macaristan, Japonya, Kore, Letonya, Litvanya, Meksika, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, İsveç, İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri’nde çok daha az yaygındır ve konut stokunun %10’undan azını oluşturmaktadır (OECD, 2024).

YATAY MİMARİYE İLİŞKİN KENT PLANLAMASI VE TASARIM ÖNERİLERİ

Kentlerin, kasabaların ve her ölçekteki yerleşmenin nasıl gelişeceğine ve nasıl bir yapıyla çevre oluşacağına ilişkin kararlar planlama süreçlerinde alınır. Şehir plancıları, insan çevresinin geliştirilmesine ve mimari ile doğa arasındaki uyumu sağlamaya herkesten çok çaba göstermelidir (Posokhin, 1974). Şehir planlaması her şeyden önce, doğal kaynakların akıllıca kullanılması ve toprak erozyonunun, gürültünün, su ve hava kirlenmesinin denetim ve önlenmesinin planlanması demektir. Şehrsel gelişme ile doğa arasındaki çelişki insan ve doğa odaklı planlama ilkeleriyle ortadan kaldırılabilir.

Geniş anlamda çevre, doğayı ve mimariyi birlikte içerir. Bu ikisi arasında birlik ve uyum olmalıdır. Güzel ve akıllıca planlanmış şehirler, konut, sanayi, eğitim, sağlık ve kültür binalarının ve doğal peyzajın akılcı yerleşimi anlamına gelir. Kentsel ortamlardaki yaşam çevrelerinin insan sağlığını tehdit eder boyutlara ulaşması planlama ve mimarlık alanındaki ekolojik uygulamaları gündeme getirmiştir. Yaşanabilir bir çevre için her ölçekteki kentsel planlama ve tasarım süreçlerinin ekolojik boyut kazanmasının gereği kaçınılmazdır.

Yaşanılır yerleşmeler için temel hedef;

- Sağlıklı, yaşam çevreleri oluşturmak,
- Hem bugün için hem de gelecek için yaşanılır yerleşmeler yaratmak (sürdürülebilirlik)
- Doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, yaşatılması, geliştirilmesi ve geleceğe taşınması,
- Kentsel ve kırsal alanlarda bütüncül planlama ilkeleri ile sürdürülebilir kentsel gelişme politikaları üretmek,
- Yenilikçi yaklaşımlar geliştirmek, kamu yararını ön planda tutan yaşanabilir ve insan odaklı kentsel mekanlar yaratmak olarak özetlenebilir.

Aile nasıl toplumun temel birimi ise konut da şehrin temel birimi, toplum yararı ile bireylerin yaşamının kesiştiği bir noktadır. Ev, şehrin ilk yapı taşı ve insanın barınma ihtiyacı yanında, bireyler ve aileler arasındaki ilişkilerin oluşması yolunda da ilk aşamadır. Yani ev, sadece basit bir sığınak değil, insan hayatını tümüyle etkileyen yaşamsal bir oluşumdur (URL- 1). Konut sorununun ele alınış şekli tarihin her döneminde değişir. Bu sürecin belirleyici unsurları sosyal ihtiyaçlar, teknik olanaklar, toplumsal gelenekler ve aynı zamanda kent politikalarıdır. Günümüzde kent politikasının temelinde insan ekolojisi ile

uyumlu binalardan oluşan yaşanılır şehirlerin planlanması, tasarımı ve gerçekleştirilmesi hedefi yer almalıdır.

Kent Planlama İlkeleri

Mekânsal planlar; fiziki, doğal, tarihi ve kültürel değerleri korumak ve geliştirmek, koruma ve kullanma dengesini sağlamak, ülke, bölge ve şehir düzeyinde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı ve güvenli çevreler oluşturmak üzere hazırlanan, arazi kullanım ve yapılaşma kararları getiren belgelerdir (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği).

Planlama süreci; araştırmaların yapılması, sorunların ortaya konulması, veri ve bilgi toplama ile ilgili analiz aşaması; bilgilerin bir araya getirilmesi, birleştirilmesi ve sonuçların değerlendirilmesi ile ilgili sentez aşaması ve plan kararlarının oluşturulması aşamalarından oluşur (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği).

Her tür ve ölçekteki mekânsal planlar ile bu planlara ilişkin revizyon, ilave ve değişikliklerin yapılması ve incelenmesinde; 14.06.2014 tarihli ve 29030 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği” hükümlerine uyulmalıdır.

Bu Yönetmeliğe göre hazırlanacak her tür ve ölçekteki mekânsal planlar (çevre düzeni planı, nazım imar planı, uygulama imar planı) ilgili planlama ilke ve esaslarına uygun olarak yapılmalıdır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği).

Mekânsal planlara ilişkin başlıca ilke ve esaslar aşağıdaki gibidir:

- Planlar, kamu yararı amacıyla yapılır.
- Doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin koruma ve kullanma dengesinin sağlanması esastır.
- Yapıların ve çevrenin kalitesinin artırılması için planlarda gerekli sağlıklaştırma ile ilgili kararlara yer verilir.
- Planlarda afet, jeolojik ve doğal veriler esas alınır.
- Planlarda, varsa mevcut geleneksel dokunun korunması esastır.

Kent planlama, birey-çevre ilişkisini kurgulayan, bu bağlamda kentsel mekânı toplumun gönenci adına organize eden ve arazi kullanımlarına ilişkin tüm kararlarda ekonomi-ekoloji ilişkisini de göz önüne alan bir eylem sürecidir (Çelikyay, 2005). Mevcut konut alanları dışında gelişme konut alanları planlamasında da Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’nde tanımlandığı şekilde eşik analizleri yapılmalıdır. Eşik analizinde; topografik, jeolojik-jeoteknik, hidrojeolojik yapı özellikleri ile arazi kullanımı, tarım ve

orman alanları, içme suyu havzaları, sit ve diğer koruma alanları, hassas alanlar, kıyı, altyapı, doğal ve fiziki veriler ile afet tehlikeleri analiz edilerek bir arada değerlendirilir. Arazilerin afet, bitki örtüsü, jeolojik özellikleri, toprak yapısı ve tarımsal arazi kullanımı, topoğrafya, eğim vb. eşikler, ekolojik yapısı (ekosistem tipleri, flora ve fauna varlığı) vb. doğal verileri göz önüne alınarak yer seçimleri yapılmalıdır.

Hazırlanacak nazım ve uygulama imar planlarında kentlerin merkez dışındaki konut gelişme alanlarına ilişkin yapı düzenlerinin ayırık (bahçeli) olarak tanımlanması, kat adetlerinin 2 ve 3 kat ile sınırlanması, parsel üzerine oturacak bina taban alanını belirleyen taban alanı katsayılarının (TAKS) da %30 - %40 aralığında sınırlanması önem taşımaktadır.

Mimari Tasarım İlkeleri

Gelişme konut alanlarına ilişkin planlama süreçlerinde yatay mimari koşulları belirlenerek yapı düzenleri, kat adetleri ve taban alanı kat sayıları belirtilmiş imar parselleri üzerine yapılacak binaların tasarımında, bina ekolojisi açısından da temel teşkil eden aşağıdaki hususların hedeflenmesi gerekir:

İnsan ekolojisi ile uyumlu bina tasarımı

Erişebilirlik

Güneşlenme ve ışık alma yönü

Enerji etkin bina tasarımı-Yenilenebilir enerjiden yararlanma

Yerel ve ekolojik-geri dönüşümlü malzeme kullanımı

Atıkların bertarafı

Bahçede kentsel tarım olanakları

İnsan ekolojisi ile uyumlu bina tasarımı: İnsan ekolojisi, ekolojik kuramın insan topluluklarına uyarlanmış bir biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu alan, ekolojinin biyofiziksel ve toplumsal bileşenlerini sosyoloji ve antropoloji disiplinleriyle ilişkilendirerek, insanların hem birbirleriyle hem de yaşadıkları çevreyle kurdukları etkileşimleri açıklamayı amaçlar (Machlis vd., 1997). Bu bağlamda insan ekolojisi, bireylerin sosyal ve fiziksel çevreleriyle olan karşılıklı ilişkilerini temel alarak, mimari tasarımda çevresel, kültürel ve toplumsal faktörlerin bütünsel bir biçimde ele alınmasını gerektirir (Bayraktaroğlu, 2013). Bu bağlamda insan ekolojisiyle uyumlu bina tasarımı, yalnızca enerji verimliliği ya da çevresel sürdürülebilirliği değil, aynı zamanda kullanıcıların

psikolojik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da gözeten bir yaklaşımı benimser. Yapının bulunduğu ekosisteme duyarlı malzeme seçimi, doğal aydınlatma ve havalandırma gibi biyofiziksel unsurların kullanımı, insan sağlığını ve yaşam kalitesini artırırken çevresel yükü azaltır. Bununla birlikte, yerel iklim koşulları ve sosyo-kültürel dinamiklerin tasarıma entegre edilmesi, mimari yapının kullanıcılarıyla çevresi arasında dengeli bir etkileşim kurulmasına olanak tanır. Böylece insan ekolojisiyle uyumlu tasarım, insan-çevre ilişkisini sürdürülebilir bir yaşam biçimi ekseninde yeniden tanımlar.

İnsan ekolojisi, insan ile çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimleri merkeze alan bir yaklaşım olarak, mimari tasarımın doğal, sosyal ve kültürel çevreyle uyum içinde kurgulanmasını gerektirir. Bu bağlamda yatay mimari, insan ekolojisiyle uyumlu bir yapılaşma biçimi olarak değerlendirilebilir. Yatay mimari, doğayla bütünleşen ölçeği, yerel iklim koşullarına uyumlu planlama anlayışı ve insan ölçeğini önceleyen mekânsal kurgusuyla sürdürülebilir bir yaşam çevresi oluşturur. Bu tür bir tasarım anlayışı, yüksek yoğunluklu yapılaşmanın aksine bireylerin doğayla ve birbirleriyle daha sağlıklı ilişkiler kurmasına olanak tanır. Ayrıca, doğal ışık, hava sirkülasyonu ve yeşil alan sürekliliği gibi biyofiziksel unsurları merkeze alarak hem çevresel dengeyi korur hem de kullanıcıların fiziksel ve ruhsal iyilik halini destekler. Dolayısıyla yatay mimari, insan ekolojisinin temel ilkeleriyle örtüşen biçimde, insan, toplum ve çevre arasındaki sürdürülebilir uyumu mekânsal ölçekte somutlaştırır.

Erişilebilirlik: Yatay mimari anlayışı, insan ölçeğini ve mekânsal erişilebilirliği merkeze alan bir tasarım yaklaşımı olarak çağdaş mimarlıkta önemli bir yer edinmiştir. Bu yaklaşımda, yapıların yüksekliğinden ziyade yatayda yayılımı ön planda tutulur; böylece bireylerin fiziksel çevreyle doğrudan ve kesintisiz etkileşim kurabilmesi hedeflenir. Yatay mimaride bina tasarımı, sadece estetik ve işlevsel gereksinimlere değil aynı zamanda toplumsal kapsayıcılığa ve erişilebilirlik ilkelerine de dayandırılır. Düşük yoğunluklu yapılaşma, açık alan sürekliliği, yaya öncelikli ulaşım ve engelli bireylerin mekâna eşit katılımını kolaylaştıran düzenlemeler bu yaklaşımın temel bileşenlerindendir. Bu bağlamda yatay mimari, kullanıcıların fiziksel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerini dikkate alarak yaşanabilir çevreler oluşturur. Böylece mimarlıkta yatay yönelim, yalnızca biçimsel bir tercih değil insan merkezli, erişilebilir ve çevresel dengesi gözetilmiş bir tasarım paradigmasının ifadesi haline gelir. Yatay mimari anlayışıyla tasarlanmış binalar, erişilebilirliği artıran insan ölçekli mekânlar sunar. Bu tür yapılarda zeminle doğrudan ilişki kuran plan kurgusu, rampalar, geniş dolaşım alanları ve engelsiz geçişler aracılığıyla tüm kullanıcı gruplarının mekâna eşit biçimde katılımını sağlar. Kat yüksekliklerinin sınırlı olması, asansör gibi dikey ulaşım gereksinimlerini azaltarak erişimi kolaylaştırır (Çoruh ve

Aydemir, 2019). Böylece yatay mimari, fiziksel engelleri en aza indirerek kapsayıcı, kullanıcı dostu ve herkes için erişilebilir yaşam çevreleri oluşturur.

Güneşlenme ve ışık alma yönü: Yatay mimari anlayışıyla tasarlanan binalarda güneşlenme ve doğal ışık alma yönü hem enerji verimliliği hem de kullanıcı konforu açısından belirleyici bir tasarım ölçütüdür. Bu yaklaşımda yapıların yatay düzlemde konumlanması, cephelerin gün ışığından maksimum düzeyde yararlanmasına olanak tanır. Geniş açıklıklar, uygun yönlenmiş cephe tasarımları ve geçirgen cephe elemanları sayesinde iç mekânlarda doğal aydınlatma dengeli biçimde sağlanır. Ayrıca yapı yoğunluğunun düşük tutulması, gölgelenme etkisini azaltarak çevredeki binaların birbirinin ışık alma potansiyelini engellemesini önler. Böylece yatay mimari, güneşlenme sürelerini optimize eden, enerji tüketimini azaltan ve mekânsal konforu artıran bir tasarım anlayışı ortaya koyar. Bu yönüyle yatay mimari, doğal ışığın mekân kalitesini belirleyen temel bir unsur olarak ele alındığı sürdürülebilir bir mimari yaklaşımı temsil eder.

Enerji etkin bina tasarımı-Yenilenebilir enerjiden yararlanma: Yatay mimari planlaması enerji etkin bina tasarımlarında önemli fırsatlar sunmaktadır. Çatıyı “beşinci cephe” olarak kullanarak, verimliliği maksimize edecek yatırımlar yapılabilmektedir. Fotovoltaik panel çözümleriyle güneş enerjisinden faydalanıp, elektrik ve ısı enerjisine dönüştürülebilirken, yeşil çatı gibi çözümlerle de oluşturulan termal kütle hem yalıtıma katkı sağlamakta hem de yağmur suyu yönetimini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca yatay yapılar formları gereği pasif stratejilere de çok daha uygundur. Analiz edilecek hâkim rüzgâr yönü ve parsel içinde doğru cepheye doğru boyutta pencere yerleşimleriyle doğal havalandırma sağlanabilmektedir. Binaların bulundukları iklim ve coğrafi özelliklere göre mekânların doğal verilerle yapı içinde yerleşimlerinin yapılmasıyla da doğal aydınlatmadan maksimum düzeyde faydalanabilmek mümkündür. Ana yaşam alanlarının ve büyük cam yüzeylerinin güneşe bakması pasif ısı kazancının en büyük örneklerinden birisidir. Ayrıca yatay mimari planlaması, uygun kentsel tasarım kararlarıyla birlikte ele alındığında enerji tüketimini azaltan, mikro iklimi iyileştiren ve kentsel ısı adası etkisini sınırlayan bir tasarım ilkesi olarak işlev görebilir.

Yerel ve ekolojik-geri dönüşümlü malzeme kullanımı: Yapı malzemelerinin seçiminde yalnızca estetik, dayanıklılık ve ekonomik boyutlar değil; çevresel etkiler, enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik ölçütleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, ekolojik özelliğe sahip yerel malzemelerin kullanımı hem üretim hem de taşınma sürecinde enerji tasarrufu sağlayarak karbon salınımını azaltır. Malzemenin üretim alanına yakın bölgelerden temin edilmesi, taşımacılıktan kaynaklı çevresel yükleri minimize eder ve yerel

ekonomiye katkıda bulunur. Ayrıca yerel malzemeler, bulundukları coğrafyanın iklimsel koşullarına doğal olarak uyum sağladıkları için enerji tüketimini düşürür ve yapının çevreyle kurduğu ilişkiyi güçlendirir. Bu yönüyle, ekolojik mimarlığın temel ilkelerinden biri olan “yerle uyum” kavramı yalnızca biçimsel değil, malzeme ölçeğinde de somutlaşmaktadır. Ekolojik ve geri dönüşümlü malzemeler, üretiminden kullanımına ve yaşam döngüsünün sonuna kadar çevreye minimum zarar veren niteliklere sahiptir. Ahşap, taş ve kerpiç hem düşük gömülü enerji değerleriyle hem de kolay onarılabilme ve geri dönüştürebilme özellikleriyle öne çıkar. Bunlar aynı zamanda binanın nefes almasını, ısı ve ses yalıtımının sağlanmasını da kolaylaştırmaktadır. En az enerji içeren malzemelerden biri ahşaptır ve ahşaba kıyasla bu enerji tuğlada 4 katına, betonda 5 katına, çelikte ise 24 katına çıkmaktadır (Ryn ve Cowan, 1996). Bu veriler, yapı sektöründe enerji verimliliğinin malzeme seçiminden itibaren başladığını göstermektedir. Ekolojik yapı malzemeleri aynı zamanda yeniden kullanım ve geri dönüşüm potansiyeli yüksek, üretim sürecinde doğaya saygılı ve insan sağlığına zararsız materyallerdir. Yatay mimaride yerel ve doğal malzemelerin tercih edilmesi yalnızca çevresel sürdürülebilirliğe değil, kültürel kimliğin korunmasına da katkı sağlayacaktır.

Atıkların bertarafı: Yatay mimari planlaması, atık yönetiminde “topla-götür-at” modelinden, “azalt, kaynağında ayırıştır ve yerinde dönüştür” modeline geçiş için mükemmel bir fırsat sunmaktadır. Kentsel atıkların %50-60’ı organik atıklardır. Her konutun kendine ait bahçe kullanımı mevcut olduğunda, kompost kuyularıyla organik atıkların ‘çöp’ olarak bölgeden çıkışının önüne geçilebilmektedir. Diğer atıkların toplanması için her konutun kapısından bireysel atık toplamak, çöp kamyonlarının kat etmesi gereken mesafeyi, harcadığı yakıtı ve emisyonu katbekat artıracaktır ve operasyonel maliyeti çok yükseltecektir. Bunun da çözülebilmesi için planlama aşamasında “merkezi atık toplama adaları” veya “yeraltı konteyner sistemleri” tasarlanmalıdır. Bireylerin atıklarını yürüme mesafesindeki bu merkezi noktalara bırakması, kamyonların sadece o noktalara uğramasını sağlayarak lojistiği optimize edecektir.

Bahçede kentsel tarım olanakları: Kentsel tarım, modern kentlerde sürdürülebilir yaşamın önemli bileşenlerinden biridir. Bu tarım faaliyetleri; konut bahçelerinde, duvar, çatı, teras veya balkonlarında, yol kenarlarında, parklarda, seralarda ve yönetimlerce ayrılmış alanlarda yapılmaktadır (Efe, 2003; Kanbak, 2018). Özellikle yatay mimariyle tasarlanan konut alanlarında da bahçelerin üretim alanı olarak değerlendirilmesi hem ekolojik hem de toplumsal açıdan önemli katkılar sunacaktır. Bu tür bahçelerde sebze, meyve ve aromatik bitkilerin yetiştirilmesi, kentteki gıda döngüsünü desteklerken aynı zamanda bireylerin doğayla yeniden bağ kurmasını sağlar. Bahçeler, estetik ve rekreatif işlevlerinin ötesinde,

hava kalitesini artırır, yağmur ve güneşten korur, nem dengesini düzenler ve biyolojik çeşitliliği teşvik eder. Buralarda bitkilerin, toprak yapısına uygun, yerel türlerden seçilmesi verimliliği de artıracaktır. Yağmur ve gri suyun arıtılarak sulama sistemlerinde kullanılması ise hem su kaynaklarının korunmasına hem de çevresel farkındalığın artmasına katkıda bulunur. Bahçeler aynı zamanda mahalle ölçeğinde sosyal etkileşimi güçlendiren alanlar olarak da değerlendirilebilir. Buralar, kent yaşamının anonim yapısını kırarak paylaşımcı ve üretken bir yaşam kültürünün gelişmesini destekler. Özellikle düşük gelirli kesimler için gıda güvencesi sağlayan bu sistemler, aynı zamanda kadın istihdamını artırarak ekonomik sürdürülebilirliğe de katkı sunar. Bu yönüyle bahçeler, yalnızca fiziksel çevrenin yeşil altyapısını değil, sosyal dokunun da sürekliliğini besleyen alanlardır. Dolayısıyla yatay mimaride binalar arasında ve etrafında geniş bahçeler oluşturularak, buralar sürdürülebilir çevre politikalarının yanı sıra kültürel ve sosyal sürdürülebilirliğin de temel araçlarından biri olarak değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Günümüz kentlerinde hem Türkiye hem de küresel ölçekte hızla artan nüfus ve buna paralel olarak sürekli artan kentsel yoğunluk, sürdürülebilir mimari anlayışına uygun olmayan altyapı sistemleri, ulaşım ağları, kamusal alanlar ve çevresel taşıma kapasitesi gibi birçok unsur üzerinde giderek artan bir baskı oluşturmaktadır. Yoğun ve dikey yapılaşmanın hâkim olduğu mevcut kent formu hava kalitesi, ısı adası etkisi, sosyal ayrışma ve yaşam kalitesi gibi çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunların bir kısmı, doğal ışık ve hava akışının engellenmesi, yeşil alan sürekliliğinin bozulması ve erişilebilirliğinin azalmasıyla daha da derinleşmektedir. Bu durum, “nasıl bir şehirde yaşamalıyız?” veya “bir ülkede nasıl bir kentleşme ya da konut politikası uygulanmalıdır?” sorularını yalnızca teknik bir planlama meselesi olmaktan çıkararak insan türünün yeryüzündeki geleceğine ilişkin varoluşsal bir sorgulamaya dönüştürmektedir. Veriler hem Türkiye’de hem de dünyada kentsel nüfus artışının ötesinde kentlerin fiziksel olarak orantısız biçimde genişlediğini ve bunun gerçek anlamda bir “şehir” üretmek yerine doğayı betonla kuşatan mekânsal alanlar yarattığını göstermektedir. Bu genişleme insanların yaşam alanı inşa ederken aynı anda kendi ekolojik dayanaklarını tüketen çelişkili bir kentleşme biçimine işaret etmektedir.

Günümüzde kentler modern yaşamın temel mekânları hâline gelirken kendilerini mümkün kılan ekosistemleri yok ederek kendi varlık koşullarını da zayıflatmaktadır. Dolayısıyla kentler, ekonomik veya mekânsal birimler olmanın ötesinde insanın doğayla kurduğu ilişkinin en görünür sahnesidir. Sulak alanların, ormanların ve tarım arazilerinin kentleşme baskısıyla azalması, insanın yaşam alanını genişletirken aynı zamanda yaşamın temel ekolojik koşullarını aşındırdığını göstermektedir. Bu süreçte yerel malzemelerin terk edilmesi, yüksek gömülü enerjiye sahip yapı malzemelerinin yaygınlaşması ve atık üretiminin artması da ekolojik tahribatı hızlandırmaktadır. Bu nedenle birçok ülkede kentsel planlama literatürü, daha insan ölçekli, düşük yoğunluklu ve karma kullanımlı yerleşimlerin sürdürülebilirlik açısından kritik avantajlar sunduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda bir konut politikası olarak ele alınan yatay mimari modeli, yalnızca yapı yüksekliğine ilişkin bir tercih olmanın ötesinde, çevresel ve kentsel sürdürülebilirlik ve kentsel yaşamın niteliği açısından stratejik bir planlama yaklaşımı veya modeli olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de de artan nüfus baskısı, dikey yapılaşmanın getirdiği kentsel sorunlar ve değişen yaşam tercihlerinin etkisiyle daha düşük yoğunluklu ve ekolojik yaşam biçimlerine yönelik eğilim güçlenmekte olup bu durum konut politikalarının yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu eğilim aynı zamanda yatay mimarinin doğal havalandırma, yeterli güneşlenme, daha düşük enerji tüketimi ve erişilebilirlik gibi sağladığı mimari imkânlarıyla da uyumluluk göstermektedir.

Yatay mimari, çoğu zaman yalnızca bir yapılaşma biçimi olarak değerlendirilse de literatürde insan ölçeği, mekânsal adalet ve sürdürülebilir kent formuna ilişkin çalışmalar çerçevesinde düşük katlı yerleşim modellerinin yalnızca fiziksel bir tercih değil aynı zamanda daha sürdürülebilir bir kentleşme yaklaşımının parçası olarak ele alındığı görülmektedir. Bu doğrultuda yatay mimari yaklaşımı veya modelinin iklim değişikliği, biyoçeşitlilik, afet riski ve toplumsal bağlar gibi temel kentsel ve çevresel etki alanlarıyla güçlü bağlantıları da bulunduğu düşünülmektedir. Örneğin düşük yoğunluklu, iyi havalandırılan ve yeşil alanlarla bütünleşik yerleşimler kentsel ısı adası etkisini azaltabilir, doğal ışık ve hava sirkülasyonundan yararlanmayı artırarak enerji tüketimini düşürebilir ve yeşil altyapı ile uyumlu tasarımları kolaylaştırabilir. Aynı şekilde bahçeli yaşamın sunduğu kentsel tarım olanakları, organik atıkların kompostlanması, mahalle ölçekli sosyal etkileşim ve yerel biyoçeşitliliğin desteklenmesi gibi ek yararlar da yatay mimarinin sürdürülebilirlik etkisini güçlendirmektedir. Afet riski açısından bakıldığında ise yoğun ve yüksek katlı yapılaşmanın yarattığı “yığılma etkisi” yatay mimariyle sınırlanabilecektir.

Ülkemizde özellikle büyük şehirlerde artan nüfus ve buna bağlı olarak kalabalıklaşmanın maliyeti ve ortaya çıkardığı sorunlar gün geçtikçe artmaktadır. Buna bağlı olarak gerek çalışma hayatını tamamlamış bir kısım yaşlı nüfusun, gerekse bir kısım genç evli nüfusun yaşam yeri olarak kırsal alanlara yönelmekte olduğu, tek katlı ya da az katlı bahçeli binalar inşa ederek yaşam biçimlerini değiştirmeye başladığı görülmektedir. Bu yerleşim tercihlerindeki değişikliğin ana hedefi yavaş, sakin, huzurlu ve ekolojik bir yaşam arayışıdır. Son yıllarda bu arayışa kent ortamında bir çözüm olarak da yoğun ve kalabalık kent merkezinden uzak bölgelerde az katlı müstakil yapı gruplarından oluşan sitelerin tercih edildiği görülmektedir. Yoğun bir şekilde yerleştirilmiş yüksek katlı binaların aksine alçak katlı bina tasarımları konfor, mahremiyet ve dış mekanla bağlantıyı ön planda tutmaktadır. Bu tür yerleşimlerde yaşayanlar, günümüz kentsel konut piyasasında oldukça değer verilen daha fazla doğal ışık, daha iyi hava akışı ve daha az gürültü kirliliği gibi iç mekân konforundan yararlanmaktadır. Yatay mimari güvenli, konforlu, dayanıklı, ekolojik, tüm bu özellikleri ile sürdürülebilir ve çevre dostu binalarda insan ekolojisi ile uyumlu kaliteli yaşam olanakları sunmaktadır. Çok katlı binalarda yaygınlaşan bireysel yaşamın aksine az katlı binalardan oluşan insan ölçeğindeki yapılar çevre komşuluk ilişkilerini geliştirerek sosyal yaşam açısından olumlu fırsatlar yaratmaktadır.

Büyük şehirlerin yanı sıra orta ve küçük ölçekli şehirlerde de gittikçe yükselerek yayılan yapılar çevrenin insanı ezici etkisini azaltmak için kent planlama ve tasarım stratejilerinin insan odaklı yaşanılır şehirler oluşturma amacıyla geliştirilmesi

gerekmektedir. Yatay mimari tasarımın yaygın olduğu konut alanları insan ölçeğinde bir kentsel çevre oluşturmaktadır. Yatay mimarinin öncelikle merkezi idare ve yerel yönetimler ile şehir plancıları tarafından benimsenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, kent planlamasında yatay mimariyi öne çıkaran politikalar benimsenmeli, insanın yanı sıra diğcr canlıların ihtiyaçlarını da gözeten, yaşanılır ve sürdürülebilir yaşam çevrelerinin oluşturulması hedeflenmelidir. Yatay mimarinin benimsenmesi, depreme dayanıklı, güvenli ve dirençli kentlerin oluşturulması için kent politikasında yer alması gereken en stratejik hedeftir.

KAYNAKÇA

- Akın, S. (2017, Kasım, 21). Dikey mi yatay mı? Yoksa müstakil mi? Milliyet. Erişim adresi: <https://www.yenisoz.com.tr/yazarlar/dikey-mi-yatay-mi-yoksa-mustakil-mi/>
- Ayvazoğlu, B. (2019). Dünyayı güzelleştirmek, Turgut Cansever’le konuşmalar. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bayraktaroğlu, Ö. E. (2013). Mimarlıkta Ekosistem Düşüncesiyle Tasarlamak, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Bauer, C. (2020). Modern housing. Baston: University of Minnesota Press.
- Can, A. ve Doğan, M. (2019). Bir şehir kurmak, Turgut Cansever’le konuşmalar. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Cansever, T. (2002). Mevcut yapı stoku felaketimiz olacak. Üstatlar konuşuyor (s. 120–139). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Cansever, T. (2010). Osmanlı şehri. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cansever, T. (2014). Kubbeyi yere koymamak. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cansever, T. (2016). İslam’da şehir ve mimari. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Corbusier, L. (1999). Bir mimarlığa doğru (S. Merzi, Çev.). İstanbul: YKY.
- CSBB, 2019. On Birinci Kalkınma Planı, R.G: 23 Temmuz 2019, Sayı: 30840 (Mükerrer).
- Çelikyay, S. (2005). Arazi Kullanımlarının Ekolojik Eşik Analizi İle Belirlenmesi: Bartın Örneğinde Bir Deneme. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÇŞİDB, (2024). Şehircilik Alanında Genel Durum. TC. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Erişim Adresi: <https://sehirciliksurasi.csb.gov.tr/sehircilik-alaninda-genel-durum-i-271>.
- Çoruh, S., Aydemir, I. (2019). Bina Sirkülasyon Alanlarında İç Mekân ve Yakın Çevresi Erişilebilirlik. İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi, 1(2), 77-85.
- Dünya Bankası (2024). World Development Indicators: Table 3.12 – Urbanization. Erişim Adresi: <https://wdi.worldbank.org/table/3.12>.
- Düzenli, H. İ. (2016). Ufki şehir, Turgut Cansever’in izinde. İstanbul: Klasik
- Efe, M. (2003). Kentsel Tarım ve Şehir Planlamaya Entegrasyonu. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Fishman, R. (2016). Yirminci yüzyılda kent ütopyaları (D. Toprak, Çev.). İstanbul: Daimon.
- Gürboğa, N. (2024). Önsöz İçinde N. Gürboğa (Ed.), Cumhuriyetin 100. yılı kentleşme ve çevre tarihi (ss. vii–xix). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Harita Genel Müdürlüğü (2025). T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Harita Genel Müdürlüğü, İl ve İlçe Yüzölçümü Tablosu, Erişim adresi: <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri>
- Howard, E. (2019). Yarının bahçe kentleri (A. Volkan, Çev.). İstanbul: Daimon.
- Hürriyet Gazetesi (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan yatay mimari vurgusu. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-cumhurbaskani-erdogandan-yatay-mimari-vurgusu-41784259>

- Kanbak, D. G. (2018). Endüstriyel Tarımın Ekolojik Krizine Karşı Kentsel Tarım Bir Çözüm Olabilir mi?. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 193-204.
- Kırıışık, F., Öztürk, K. (2021). Konut Sorunları ve Çözüm Önerileri (Eds: Fatih Kırıışık ve Ahmet Kayan): *Kentleşme Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Machlis, G. E. & Force, J. E. & Burch Jr, W. R. (1997). The human ecosystem part I: The human ecosystem as an organizing concept in ecosystem management. *Society and Natural Resources*, 10(4), 347-367.
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, R.G: 14.06.2014 tarih, Sayı: 29030.
- OECD (2024), OECD Affordable Housing Database - indicator HM1.5. Residential stock by dwelling type, <https://oe.cd/ahd>
- Ökten, S. (2019). Aslında bir sanat var: Sanat, birey ve toplum üzerine. İstanbul: Tuti Kitap.
- Posokhin, M.V. (1974). *Cities To Live In*. Novosti Press Agency Publishing House Moscow.
- Ryn, S. V. D. ve Cowan S. (1996). *Ecological Design*, Washington: Island Press.
- Simmel, G. (1970). The metropolis and mental life. A. N. Cousins & H. Nagpaul (Eds.), *Urban man and society*, (37-45). Newyork: Alfred S Knopf Inc.
- TÜİK (2021a). Bina İstatistikleri: İkamet Edilen Binanın İnşa Yılına Göre Hanehalkı Sayısı, Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus İstatistikleri Portalı. <https://nip.tuik.gov.tr/?value=BinaIstatistikleri>.
- TÜİK (2021c). Tablo-8 İllere ve ikamet edilen binanın inşa yılına göre hanehalkı sayısı ve oranı. TÜİK Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Building-and-Dwelling-Characteristics-2021-45870>.
- TÜİK (2021d). Tablo-1 Hanehalklarının bina kat sayısına göre dağılımı. TÜİK Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Building-and-Dwelling-Characteristics-2021-45870>.
- TÜİK (2021e). Tablo-2 İl ve ikamet edilen binanın kat sayısına göre hanehalkı sayısı ve oranı. TÜİK Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Building-and-Dwelling-Characteristics-2021-45870>.
- TÜİK (2023). Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755>.
- TÜİK (2025a). Yıllara ve cinsiyete göre il/ilçe merkezleri ve belde/köyler nüfusu, 1927-2024. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783>.
- TÜİK (2025b). İl ve cinsiyete göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu, 2007-2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783>.
- URL-1. Hakkımızda, Ev ve Şehir Vakfı, Erişim Adresi: <https://evvesehirvakfi.org/vakif-hakkinda/>.
- Wilson, B. (2024). *Metropol: En büyük insan icadının tarihi*. İstanbul: Domingo Yayınları.

Çoğu kentte hızlı nüfus artışıyla birlikte kent merkezindeki alanlarda yoğunlaşan nüfusun yerleşimi çok katlı binalarla bile yetersiz kalmakta, kat adetleri bina yükseklikleri sürekli artırılmaktadır. Merkezi alanların karakteristik özelliği haline gelen dikey mimarinin yaygın olduğu yapıları çevrede insan ölçeği kaybolmakta, kentlerin silüeti sürekli değişmekte, özellikle İstanbul örneğinde olduğu gibi, birçok kentimiz, geçmişteki özgün ve hafızalarda yer etmiş görünümülerinden önemli ölçüde uzaklaşmaktadır. Merkezi yönetimin de farkına vardığı, şehirlerde yaşanan bu olumsuz değişimine karşı "yatay mimari" adıyla tanımlanan yeni bir şehirleşme politikası geliştirildiği açıklanmıştır. Yatay mimari, 1-2 katlı müstakil evlerde, her ailenin kendine ait bir yaşam alanında, toprağa yakın bir şekilde hayatını sürdürdüğü, şehir planlamasında geniş alanlara yayılan, yerleşim düzeni olarak tanımlanabilir. Hızlı nüfus artışıyla birlikte oluşan düzensiz ve sağlıklı kent koşulları insan sağlığı üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Howard'ın ileri sürdüğü gibi, nasıl ki insanlar gönüllü olarak köyden kente göç ettiyse, sağlıklı, plansız ve çok katlı kent yaşamından da yine kendi iradeleriyle uzaklaşacaklardır. Büyüyen ve gelişen kentlerde yapıların sürekli olarak dikey yönde yükselmesi yerine yatayda genişlemesi, iki ya da en fazla üç katlı, bahçeli ve avlulu, doğal ve yerel malzemelerle (ahşap, taş vb.) inşa edilen, ihtiyaçlara göre kolaylıkla genişletilebilecek esnek konutların yapılması sürdürülebilir, yaşanabilir, ekolojik, ekonomik ve toplumsal açıdan katılımcı bir yaşam çevresi sunacaktır. Bu raporda; yatay mimari kavramı geniş kapsamlı olarak açıklanmış, Türkiye'deki konut yapılanmasına ilişkin mevcut durum ortaya konularak, merkezi ve yerel yönetimlerin yatay mimariye dayalı kent politikasını benimsemesi, kent merkezleri dışındaki konut gelişme alanlarında yatay mimariye dayalı kent planlama ve tasarım süreçlerinin hedeflenmesi önerilmiştir.